

JINDŘICH FIALA

KUNEŠ SONNTAG

Životní příběh z dvacátého století

S o n t á g

pochází ze statkářské rodiny. Jeho otec vlastně a usedlost s příslušenstvím. Na této půdě působil a sám za první republiky zastával funkci a byl pověřen vedením vnitřního obchodu a škol, vstoupil na reálné gymnásium a v roce 1937 do roku 1942 byl propuštěn a zatčen gestapem. V roce 1942 byl propuštěn jako výpomocný úředník v mlékárně v Kroměříži. v roce 1945 přerušil zaměstnání a zůstal pěstováním, které sdělil po otci. Na tomto pracovišti svého zatčení t.j. do roku 1950. Při svém soukromě práva a v roce 1946 byl promován a Sontág byl za první republiky členem agrárních organizací, ze které v roce 1947 vystoupil a vstoupil do strany až do února 1948. Po únoru ze strany byl veden nadále jako normální člen. Sontág vyrůstal v typickém agrárním prostředí statkáře. Byl zvyklý maloměšťáckému životu. V roce 1945 si to představoval tak, že bude nadále dělat jeho otec, který nemilosrdně vykořisťovali na jeho statku 11 až 12 hodin denně. Sontágovi zalíbila a proto, když se stala jeho ženou, přestala dělat své starosti.

Jindřich Fiala

K U N E Š
S O N N T A G

Životní příběh z dvacátého století

Nakladatelství P3K

Praha 2013

Kniha byla vydána s laskavou podporou Ing. Davida Dostála, generálního ředitele firmy PAPCEL, a. s. Litovel, Jiřího Fritzla, města Litovel, města Uničov, firm Orrero a. s. a Ospap a. s.

© Jindřich Fiala, 2013

© Kuneš Sonntag a dědicové, 2013

© Nakladatelství P3K, 2013

ISBN 978-80-87343-15-9 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-87343-18-0 (eKniha – PDF)

S JUDr. Kunešem Sonntagem jsem se setkal před lety na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Stalo se tak na historickém semináři docenta Josefa Bartoše, kam byl pan Sonntag přizván jako host. Tento štíhlý muž velmi pokročilého věku a aristokratického vzhledu nás svým vyprávěním doslova zmagnetizoval. Během něj jsem si navíc uvědomil, že jméno pana Sonntaga už znám. Narazil jsem na něj při četbě knihy slovenského historika Jozefa Leikerta *A den se vrátil*. Po semináři jsem proto za panem Sonntagem zašel s otázkou, zda bych jeho dramatický životní příběh mohl zaznamenat. Byl jsem však zdvořile odmítnut.

Uplynuly tři roky, po které jsem se věnoval zapisování jiných životních příběhů. Nedalo mi to a zkusil jsem štěstí znovu. V dopise jsem panu Sonntagovi podrobně vylíčil účel mého počínání. Tentokrát jsem byl přijat, avšak s omluvou, že se během posledních let hodně změnilo. Manželka pana Sonntaga těžce onemocněla, a obtížně proto snášela cizí návštěvy. Ač se panu Sonntagovi blížila devadesátka, o svou ženu se obětavě staral.

Pan Sonntag měl obdivuhodnou paměť, poutavě vyprávěl celé hodiny. Od prvního okamžiku mi proto bylo jasné, že zapsat takový životní příběh nebude nic snadného. Dále vystávala palčivá otázka, zda naše vyprávění vůbec stihneme dokončit. Péče o nemocnou manželku pana Sonntaga velice vyčerpávala...

Příběh pana Sonntaga jsme zpracovávali ve ztížených podmínkách od 26. října 2006 až do počátku roku 2010. Závěrečné nahrávky a opravy byly prováděny už v nemocnici ve Šternberku a v sanatoriu Paseka. Poslední poznámky k textu napsal pan Sonntag krátce před svou smrtí 28. ledna 2010. V závěrečných

kapitolách by se jistě dalo jít více do hloubky, avšak čas byl neúprosný – soustředili jsme se zejména na to, abychom dokázali příběh uzavřít.

Vydání knihy předcházely tři roky práce v archivech při ověřování správného psaní jmen, časového zařazení a podobně. Do původního textu jsme se snažili zasahovat co nejméně, ale protože někdy i drobné úpravy mohou pozměnit smysl, nechali jsme text kriticky posoudit pamětníkům popisovaných událostí. Text knihy jsme opatřili poznámkovým aparátem, který by měl méně zasvěcenému čtenáři usnadnit orientaci v historických souvislostech a reáliích.

Jindřich Fiala



Kdo je nejvyšší nad námi?

Pane Sonntagu, Vaše křestní jméno, Kuneš, je dosti neobvyklé. Jmenujete se stejně jako Váš otec, moravský a československý politik. Hádám správně, že jde o rodové jméno?

Zdědil jsem ho po svém otci, který se však původně jmenoval Konrád. Narodil se roku 1878, kdy rodiče ještě nechávali děti pokřtít podle svatého, jehož jméno připadlo na den jejich narození. Když otec dospěl, začal být veřejně činný ve straně Radikálně pokrokové¹. Jeho spolustraníkem JUDr. Jan Kříž, adjunkt soudu v Uničově, udělal z otce Kuneše, aby jeho jméno neznělo tak německy. Kuneš z Bělovic byl velitelem husitské jízdy.

Politická činnost Vašeho otce je popsána v historické literatuře. Mohl byste nám však nastínit jeho životní pouť z pohledu rodiny?

Otec pocházel z Lazců u Uničova, z rodu dědičných rychtářů pod úsovským panstvím. Jeho první předek, který se v Lazcích usadil, byl rolník Jan Sonntag. Narodil se roku 1669, přičemž jeho předchůdci žili v nedalekých Renotách. Celý náš rodokmen

¹ Radikálně pokroková strana (1897–1908) usilovala o prosazení českých národních práv v Rakousku-Uhersku.

zpracoval za druhé světové války farář z Medlova, pod jehož farní úřad Lazce náležely. Maminka totiž musela na gestapu doložit, že nejsem Žid, když jsem byl zavřený v koncentráku.

Otec byl nejmladší z deseti dětí. V pouhých dvanácti letech mu zemřel tatínek, který se ještě stačil zasadit o to, aby otec začal studovat na německém gymnáziu v Uničově. V kvartě však z něj musel odejít, protože se dostal do sporu s učitelem náboženství. Pokračoval pak na gymnáziu v Moravské Třebové, které bylo také německé, jelikož ve zdejších kraji ještě skoro žádná česká gymnázia nebyla. Hned v kvintě se však u otce objevily vážné zdravotní problémy, dostavilo se dokonce i chrlení krve. Musel proto ze studia odejít a vrátit se domů, do Lazců. V sousední obci, v Šumvaldu, měl mlýn jeho bratr Martin. Otec u něj začal pracovat a brzy se uzdravil. Mlynářské řemeslo se mu navíc velice zalíbilo, zapsal se proto na vyhlášené mlynářské technikum v Dippoldiswalde u Drážďan. Po dvou letech studia zůstal v Německu další dva roky na praxi. Pracoval jako úředník ve velkomlýně, přičemž ještě absolvoval odborný zemědělský kurz na Zemědělském institutu univerzity v Halle.

Po návratu domů hospodařil otec na statku v Lazcích spolu se svou maminkou. Na její přání si vzal dceru rychtáře ze Střelic, Annu Nemluvilovou.

Děti rychtářů si tehdy ještě většinou braly potomky z jiných rychtářských rodů. Například teta Aurelie se provdala za rychtáře Bubeníka z Jevíčka, teta Žofie si vzala rychtáře Ohmachta z Rešova.

Jakožto zemědělec se otec postupem času přiblížil k myšlenkám agrární strany². Spolu s Františkem Staňkem se podílel na jejím založení na Moravě. Šlo o jakousi frakci v tehdy již existující agrární straně. V Čechách se však agrárníci opírali hlavně

² Česká strana agrární vznikla v roce 1899 za účelem prosazování zájmů českých zemědělců. Moravská agrární strana byla založena roku 1904. Obě strany následujícího roku konaly společný sjezd a zvolily společné vedení, zemské organizace strany si však dlouho udržovaly značnou autonomii.

o majitele velkostatků, kdežto v moravské větvi o střední stav – o sedláky. Spolu se Staňkem podnítil můj otec velký boj uvnitř strany, aby se v ní mohli rovnoprávně uplatnit i malí zemědělci. Doma máme dopis od Antonína Švehly, kde se s otcem „udobřil“. Jejich vztah byl a vždycky zůstal velmi přátelský.

Postupem času začal otec působit jako redaktor a později i šéf-redaktor *Selských listů* – tiskového orgánu moravskoslezské části agrární strany. O několik let později koupili se Staňkem tiskárnu v Brně, kam přenesli redakci týdeníku *Moravský venkov*. Olomoucké *Selské listy* zůstaly orgánem konzervativních agrárníků na Moravě, *Moravský venkov* se stal tiskem pokrokové části strany.

Roku 1913 byl otec zvolen poslancem zemského sněmu v Brně a stal se přísedícím zemského výboru³. Za války působil jako ředitel tamější pobočky válečného obilního ústavu⁴. Když přišel 28. říjen 1918 a národní výbor⁵ přejímal moc, otec ve prospěch republiky přebíral Brno. Jednal tehdy přímo s moravským místopředsedou.

Otcova první žena zemřela předčasně, přičemž manželství zůstalo bezdětné. Tímto sňatkem otec vyženil rychtu ve Střelících u Uničova a stal se jejím jediným dědicem a vlastníkem. Po necelých dvou letech od smrti první ženy se otec oženil znovu.

Moje maminka, druhá otcova žena, pocházela z Jičína. Část dětství však prožila s rodiči ve Vídni, uměla proto dobře německy.

³ Morava, jakožto samosprávná země v habsburské monarchii, měla vlastní volený zemský sněm. Moravský zemský sněm sídlil v popisované době v Brně a v rámci vymezených kompetencí rozhodoval o záležitostech Moravy. Výkonným orgánem zemského sněmu byl zemský výbor.

⁴ Státní válečný obilní ústav – státní organizace, jejímž cílem bylo v období první světové války zajistit obilí a další potraviny pro státní potřeby Rakouska-Uherska. Kuneš Sonntag st. vedl jeho moravskou pobočku. Dle svědectví spolupracovníků se snažil v době válečného nedostatku co nejvíce chránit moravské zemědělce a obyvatelstvo omezením vývozu obilí z Moravy na co nejmenší míru.

⁵ Národní výbor československý vznikl na konci první světové války dohodou nevlivnějších českých politických stran. Cílem národního výboru bylo převzít mocí po vyhlášení samostatného státu.

Poté byl její tatínek, inspektor rakouských drah, přeložen do Olomouce, kde později zastával funkci vrchního inspektora Československých drah na tamějším ředitelství. Většinu mládí proto maminka prožila v Olomouci. Když vystudovala obchodní školu, začala pracovat v *Selských listech*, v jejichž redakci se s otcem seznámili. Po svatbě se rodiče přestěhovali z Olomouce do Brna, kde jsem se roku 1919 narodil. Na svět jsem přišel nad tiskárnou *Moravského venkova* ve Starobrněnské ulici 13.

Po první světové válce se otec stal poslancem Revolučního národního shromáždění⁶ v Praze. Tehdejší zákonodárci dojížděli do práce z místa svého bydliště, rodiče tak dál zůstali bydlet v Brně. Nedlouho po mém narození byl však otec jmenován ministrem financí v první Tusarově vládě. Tehdy jsme se už museli do Prahy přestěhovat. O šest let mladší sestra Eva se tak narodila již v Praze.

Vlády se po vzniku Československa velice rychle střídaly, protože nově vzniklá republika byla ve velmi těžké politické i hospodářské situaci. Ve funkci ministra financí tak otec vytrval necelý rok. V dalším období byl prezidentem Masarykem pověřen vedením ministerstev zásobování, vnitřního obchodu a zemědělství. Po čtyřech letech ve vrcholné politice se však otec rozhodl vzdát se všech svých politických funkcí včetně poslaneckého mandátu a odešel do bankovního sektoru. Stal se prezidentem správní rady Anglo-československé banky, což byl po Živnobance druhý největší bankovní dům u nás.

Proč se Váš otec rozhodl odejít z politiky?

Protože se zaměřoval spíše na problematiku hospodářsko-finanční. Prohlašoval také, že nechce okrádat rodinu, ani krást. Ano, odešel i z finančních důvodů.

⁶ Do prvního parlamentu nově vzniklého Československa nebyli poslanci voleni ve volbách. Zastoupení jednotlivých politických stran odpovídalo výsledkům voleb do říšské rady z roku 1911. Několik poslaneckých míst bylo navíc vyhrazeno zejména pro poslance ze Slovenska.

Váš tatínek, poslanec a ministr, odešel z politiky i z finančních důvodů?

Za první republiky si ministr nežil nijak nad poměry. Otec dostal služební byt u Písecké brány vyhrazený pro ministry, kteří nebyli z Prahy. Jeho plat činil sto tisíc korun ročně, to je asi desetinasobek platu úředníka. Neplatil se mu ale byt, nebyly žádné příplatky na nějakou reprezentaci, dostal jen služební auto s řidičem. Na druhou stranu, když třeba na Nový rok přišli hasiči, nemohl jim dát sto korun, ale alespoň tisíc. Otec také potřeboval splácet půl milionu na dům, který si v Praze koupil a kam jsme se asi po pěti letech přestěhovali. Musel financovat jeho stavební úpravy, které navrhoval architekt Gočár.

Měli jste nějaké služebnictvo?

V Praze nám doma vypomáhala kuchařka a služebná, které se říkalo panská. Chodila velmi hezky oblékaná.

Ve Střelcích, kam jsme se po smrti otce přestěhovali, jsme měli už jen kuchařku. Tehdy ještě nebyla technická zařízení usnadňující nebo nahrazující práci v domácnosti jako vysavač, pračka či chladnička. První vysavač jsme si pořídili někdy po roce 1927, pračku ještě později. První chladničku jsme měli ve Střelcích až těsně před otcovou smrtí v roce 1931. Ani v Praze, ani ve Střelcích jsme neměli ústřední topení, topilo se v kamnech. Toto všechno nějaké lidi potřebovalo.

Pamatujete si z dětských let některé prvorepublikové politiky a osobnosti?

Po odchodu otce z politiky jsme v Praze bydleli naproti Kramářově vile. S mým spolužákem Tondou Sumem jsme od ní jako malí kluci jezdili na koloběžce z kopečka dolů do Kounicovy ulice⁷. Když bývalo hezky a byl zrovna v Praze, jezdil těmi místy na svém koni Hektorovi prezident Masaryk. Rajtoval z hradu přes Kounicovu ulici a Letnou dolů do Stromovky. Míval s sebou jen sluhu, žádnou ochranku. Vzpomínám si na jeho čepici – krásný muž. Jednou jsem na koloběžce vletěl Masarykovi rovnou pod

⁷ Dnešní Gogolova ulice v Praze.

koně. Shýbl se ke mně, začal mě hladit a říkal: „Chlapečku, stalo se ti něco?“ Takto jsem se setkal s panem prezidentem.

Otec často přicházel do styku s Bruce Lockhartem, britským obchodním atašé na velvyslanectví Velké Británie v Československu. Předtím Bruce Lockhart působil jako britský generální konzul v Rusku. Byl jedním z mála západních diplomatů, který tam zůstal i po bolševické revoluci. Komunisté ho však nařkli, že se zapojil do atentátu na Lenina, a odsoudili ho k trestu smrti. Pracoval tehdy současně pro britskou tajnou službu a podílel se na některých akcích proti bolševikům. Angličanům se ho naštěstí podařilo vyměnit za Maxima Litvinova, zástupce Ruska ve Velké Británii, kterého internovali v Londýně. Bruce Lockhart se velice přátelil s Janem Masarykem, bývali u nás oba často na návštěvě. V osmi letech jsem musel Janu Masarykovi recitovat.

Z význačných osobností k nám ještě chodil například sir Peter Bark, poslední carský ministr financí v Rusku, tehdejší ředitel Anglo-International Bank v Londýně. Jako dítě mě brávil na kolena, byl to maličký pán. Měl zlaté hodinky, které mu dala carevna. Když je zmáčkl, začaly hrát *Pochod prince Evžena Savojského*.

Pamatuji si také prvního předsedu československé vlády JUDr. Karla Kramáře. Pokud nejel autem, potkával jsem ho při cestě do školy. Nosil bradku, knír a byl ostříhaný na ježka. Když jsem ho pozdravil, vždycky mi odpověděl „Servus, chlapče“. Po atentátu na ministra Rašína za ním chodil jeden člověk jako ochranka. Z okna jsem vídával Kramářovu ženu, která byla Ruska. Nosívala tradiční ruský šat s dlouhými sukněmi. Vzpomínám si, jak se procházela po jejich skutečně nádherně upravené zahradě.

Ze všech politiků jsem nejlépe poznal prof. JUDr. Karla Engliš, ministra financí a prvního rektora Masarykovy univerzity v Brně. Po druhé světové válce se stal Engliš také rektorem Karlovy univerzity, posledním před komunistickým převratem.

Engliš mého otce často navštěvoval a jakožto ministr ho brávil s sebou na služební cesty. Z jejich společné cesty do Jugoslávie se zachovala úsměvná historka. Dohodli se tehdy spolu, že

se budou střídat v placení jídla. Englišovi se ale podařilo, že na něj jednou vyšla snídaně a polední káva, kdežto otec měl platit oběd s večeří. Na tom samozřejmě tatínek prodělal, a tak se rozhodl Engliše vytrestat. Příležitost se mu naskytla, když Engliš platil za kávu. Měl u sebe jen velkou bankovku, tatínek ale řekl číšníkovi, že je to dobré. Engliš mu pak musel nechat vše jako spropitné.

Karel Engliš byl zřejmě největší otcův přítel. Dvakrát jsme jej dokonce navštívili v jeho rodném domě v Hrabyni. Otec mu říkal hanácky Kódl, to je Karel. Měli někdy rozličné názory na finanční politiku, ale hlavní zásadou zůstávalo, že rozpočet státu nesmí být deficitní, v tom se naprosto shodovali. Profesor Engliš byl velmi šetrný, v soukromém životě, i jako ministr.

Když otec v roce 1931 zemřel, museli jsme prodat náš dům, protože na něm stále lpěl velký dluh u Vršovické záložny. Přestěhovali jsme se potom do bytu v Čechově ulici u Stromovky. Nedaleko bydlel generál Gajda, vůdce českých fašistů. Byl to nesmírně ctižádostivý člověk, ruský legionář, který však neuspěl v politické kariéře. Založil si proto stranu podle Mussoliniho. Chodil v černé košili a měl kolem sebe vždycky černokošilatou bandu jako ochranku.

Jak jste prožíval dětství? Čím jste se tehdy bavil ve volném čase?

Tatínek nikdy nechtěl, aby se ze mě stalo velkoměstské dítě. Jezdili jsme proto o prázdninách do Střelice, kde jsem měl nejvíce kamarádů. V Praze jsem se kamarádlil jen s Tondou Sumem, se kterým jsme hodně jezdili na koloběžce a později na kole.

Když mi bylo deset let, naučil mne náš šofér z Anglobanky řídit auto. Anglobanka financovala Fiat v Turíně, používala proto zprvu jen fiaty, šestiválce, které mohly jet až sto dvacet. Nechat desetiletého kluka řídit takový vůz znamenalo značnou odvahu. Vše se muselo ovládat mnohem větší silou než dnes, protože brzdy ani volant neměly posilovače. Velmi obtížně se řadilo, převodovka a motor totiž nebyly synchronizovány. Řídit auto od deseti let však tehdy nepředstavovalo nic nezákonného, ještě

ani neexistovaly autoškoly. Odpovědnost za případnou nehodu by býval nesl ten, kdo měl řidičské oprávnění, tedy náš šofér.

Když jsme se po smrti otce přestěhovali do Střelic, začal jsem dělat modely letadel. Konstrukce se vyráběla ze štípaného bambusu a potahovala se japonským papírem. Sestrojoval jsem nejprve větroně, ale pak i modely poháněné vrtulí, kterou roztáčela namotaná guma. Účastnil jsem se různých soutěží v Uničově, v Šumvaldu a dalších městech.

Kde všude jste jako desetiletý chlapec autem jezdil?

Jen po Praze. Za vrchol svého řidičského umění jsem považoval, když se mi podařilo vyjet Chotkovu ulici, kde se musela předjíždět tramvaj. Běžně jsem autem začal jezdit až ve Střelicích někdy v patnácti letech.

Za mého mládí znamenala cesta automobilem vždy zážitek. Silnice byly prašné, žádný asfalt. Po cestách jezdila spousta koní, kterým vypadávaly z podkov hřeby. Pokud jsme píchli z Prahy do Střelic jen jednou, mohli jsme hovořit o zázraku. V čase zemědělských prací, když se třeba svázela řepa, jsme dostali co chvíli pořádný smyk.

Váš tatínek byl zprvu poslancem, ministrem a pak předsedou správní rady předního bankovního domu. Stačil se vám, dětem, věnovat?

Přes všechny své povinnosti se mně i sestře hodně věnoval, byl skutečně vzorný otec. V Praze se mnou chodil jezdit na koni – v létě do Stromovky, v zimě do velké jízdárny v Panské ulici. Ve Střelicích jsme spolu hrávali tenis. Když měl tatínek chvilíčku čas, hned jsme jeli celá rodina někam na výlet. Občas nás s sebou brávil i na pracovní cesty. Ve čtyřech letech jsem byl s oběma rodiči v lázních na ostrově Lido u Benátek. Později jsem s tatínkem navštívil továrnu na vozy Fiat v Turíně.

Tatínek byl výborný hudebník – měl krásný baryton, hrál na klavír, housle a violoncello. Moje sestra také nádherně zpívala a výborně hrála na klavír. Tento talent jsem však nezdedil. Musel jsem sice chodit do klavíru, ale hraní mi nikdy moc nešlo. Proto

mne tatínek alespoň učil recitovat, což se mi později velice hodilo v koncentráku i v komunistickém vězení.

V brutalitě, se kterou se člověk denně setkával, zněla poezie jako tóny krásné hudby.

Spoustu nádherných chvil jsem zažil se svým soukromým učitelem Karlem Tučkem. Chodívali jsme hodně na výlety kolem Prahy. V Prokopském údolí jsme hledali trilobity, učil mne znát kameny. Z Karla Tučka se později stal významný český mineralog. Pracoval jako správce mineralogických sbírek v Národním muzeu.

Proč jste měl soukromého učitele? Vy jste nechodil do školy?

Až od druhé třídy. Ve třech letech jsem totiž dostal zánět slepého střeva, které prasklo. Tehdy se ještě nepoužívala antibiotika, a tak jsem málem zemřel. Následky mne provázely celé dětství, několik roků jsem byl velmi zesláblý.

Za běžných okolností bych měl nastoupit do cvičné obecné školy při učitelském ústavu v Panské ulici. Učili v ní středoškolsťi i univerzitní profesoři a na náslechy chodili studenti čtvrtého ročníku učitelského ústavu. Jelikož jsem byl tak nemocný, zašel tatínek za panem ředitelem Švadlenkou, aby mu doporučil vhodného kandidáta učitelství a mohl jsem se místo první třídy připravovat doma. Pan ředitel navrhl Karla Tučka. Slyšel jsem, když tatínek ve své pracovně s Tučkem mluvil. Ptal se ho na prospěch a jestli je bolševik. Tuček odpověděl, že je ze Staré Paky a ačkoliv je chudý, komunista není. Nato mu tatínek řekl, že to je dobře, a přikázal mu, aby byl na mne přísný. Karel Tuček se záhy stal naším rodinným přítelem. Toto přátelství přetrvalo až do jeho smrti v roce 1990.

Abych mohl nastoupit do druhé třídy, musel jsem na konci školního roku dělat zkoušky. Jako poslední jsem měl náboženství. Zkoušel mne z něj veliký katecheta, univerzitní profesor Dr. Hora. Ptal se mne: „Chlapečku, kdo je nejvyšší nad námi?“ Coby dítě republiky jsem odpověděl, že pan prezident Masaryk. Profesor Hora vstal ze židle a vletěl na chodbu na chudáka

Tučka, který byl bezvěrec, a tak mé přípravě na náboženství vůbec nevěnoval pozornost. Věděl jsem jen, co mi vyprávěla maminka. Zkoušky jsem ale udělal a mohl jsem začít normálně chodit do školy.

Cvičná obecná škola se nacházela v bývalém piaristickém klášteře. Byla pouze chlapecká a měla v Praze tu nejlepší pověst. Navštěvovalo ji hodně Židů snad ze všech významných pražských židovských rodin – syn majitele domu s hedvábím Weiss, syn rabína Blocha a další. Každý rok nás měl jiný učitel, všichni byli vynikající pedagogové.

Do školy jsem to měl daleko. Musel jsem pěšky z Letné dolů po schodech, po mostě přes Vltavu, přes Staroměstské náměstí až na Příkopy. Jen výjimečně, když například přšelo, jsem jel tramvají jedničkou.

Dnes se tomu těžko věří, ale tramvaj tehdy jezdila přes Staroměstské náměstí a podjížděla Prašnou bránu.

Ve čtvrté třídě jsem udělal zkoušky na reálné gymnázium na Smíchově. Nechodil jsem tudíž do páté třídy obecné školy, kvůli čemuž jsem později maturoval už v sedmnácti. Na smíchovském gymnáziu jsem poprvé zažil koedukaci, to jest vzdělávání chlapců a dívek dohromady. V naší třídě sice ještě žádná dívka nebyla, ale ve vedlejší jedna ano.

Když jsem byl v sekundě, zemřel mi otec. V Praze jsem docho-
dil ještě tercii, ale pak jsme se s maminkou a sestrou přestěhovali do Střelice. Od kvarty jsem přestoupil na Zemské reálné gymnázium v Litovli.

Promiňte mi tu otázku, ale Váš otec zemřel poměrně mlád. Proč?

V roce 1926 ho začalo bolet ve spodní části hrudníku. Přičítal to původně následkům úrazu z dětství. Jako dítě totiž skákal ve stodole do kupy slámy, pod kterou byl zasypaný pluh. Zlomil si o něj žebro.

Jak se ale ukázalo, příčinou bolestí byl nádor, naštěstí nezhoubný. Tatínek musel na operaci do nemocnice v Podolí. Pro tentokrát se ještě uzdravil. O čtyři roky později jsem s ním hrál

v létě ve Střelících tenis. Udělalo se mu špatně, říkal, že už nemůže. Po řadě vyšetření se ukázalo, že má rakovinu žaludku, která už metastázovala. Musel znovu na operaci, společně jsme ještě strávili Vánoce ve Střelících, ale na začátku jara, 29. března 1931, zemřel na zápal plic. Dožil se pouhých padesáti tří let.

Zůstali jsme sami – maminka, o deset let mladší než tatínek, a dvě děti – mně bylo jedenáct, sestře sotva šest. Maminka dosud neměla jiný příjem než tatínkův plat. Museli jsme proto prodat vilu v Praze a odejít do Střelic. Hospodářství ve Střelících bylo ale poměrně malé, jen kolem dvaceti hektarů. Tatínek ho proto svěřil najatému správci spolu s třiceti hektary v rodných Lazcích a dalšími asi padesáti hektary, které si pronajímal. Zhruba jednou za měsíc jsme jezdili do Střelic a tatínek vše kontroloval. Střelickou rychtu a ostatní hospodářské budovy nechával přestavovat podle projektu profesora Karla Caivase, významného architekta, který se zabýval problematikou zemědělských staveb. Tatínek trval na tom, že při rekonstrukci musí být zachován původní ráz vesnice a statku. Většina z jeho záměrů, žel, už nikdy nebyla provedena.

Statek ve Střelících měl původně sloužit jako letní sídlo. Trvalo proto asi rok, než se podařilo provést všechny úpravy, abychom v něm mohli normálně bydlet. Maminka, žena z města, poté začala hospodařit. Uměla perfektně účetnictví, ale vedení hospodářství nerozuměla a zprvu se jí moc nedařilo. Pomáhal jí proto náš původní správce, který však za nějaký čas odešel, protože si jako bývalý legionář koupil na Dačicku zbytkový statek⁸. Poté k nám přišel správce ze zrušeného Baťova velkostatku někde v německé části Slezska. Mamince ho doporučila její známá Marie Baťová, vdova po Tomáši Baťovi.

⁸ Po vzniku Československa byla soukromým vlastníkům zabráněna půda přesahující 150 ha. Cílem tohoto opatření bylo omezit množství půdy vlastněné zejména šlechtou, u níž se předpokládala loajalita k Rakousku-Uhersku. Zabavená půda měla být předána do českých rukou rozparcelováním nebo pronajmutím drobným rolníkům a bezzemkům. Zbylá zabraná zemědělská půda, která většinou náležela samostatně fungujícím částem vrchnostenských dvorů, byla rozprodána jako zbytkové velkostatky.

Náš nový správce pocházel od Loun a mezi místní Hanáky vůbec nezapadl. Neoměl hanácke, nebyl jejich. Vydržel u nás asi tři roky, pak se vrátil do svého rodného kraje. Poté maminka hospodářství pronajala a sama provozovala už jen zahradnictví a ovocné školky.

Jak jste zvládl přechod z Prahy na venkov na Moravu?

Poměrně dobře, měl jsem ve Střelících hodně kamarádů.

Podářilo se Vám stejně navázat i ve škole?

V Československu tehdy byla velká nezaměstnanost, proto nás v Praze učili i bývalí vysokoškolští profesori, kteří patrně nenašli uplatnění na vysokých školách, ale chtěli zůstat v Praze. Například na přírodopis jsme měli docenta Breindela. Latinu nás učil pozdější univerzitní profesor Kuthan, který napsal středoškolskou učebnici latiny. Mezi další skvělé odborníky patřil dr. Vladimír Ryšavý, autor učebnice matematiky, ze které se učila ještě moje dcera. Profesor Ryšavý pro nás býval trochu postrach, ale učil skvěle. Na zeměpis jsme měli Josefa Brunclíka, autora známého školního atlasu Brunclík-Machát. Němčinu nás učila autorka dívčích románů Jaromíra Hüttlová, která napsala například *Táňu z naší oktávy*.

Když jsem přišel do Litovle, ještě celý školní rok jsem vyžil z toho, co jsem už uměl. V Praze byl však přístup profesorů ke studentům spíše odtažitý, neosobní, kdežto profesori v Litovli měli k člověku bližší vztah, znali poměry v rodině, což byl velký rozdíl. I v Litovli však byli profesori kvalitní. Krásně se tehdy studovalo.

Kdo Vás z Vašich gymnaziálních profesorů v Litovli nejvíce zaujal?

Veliký vliv na můj vztah k historii a umění, hlavně dramatickému, měl náš třídní profesor Bohumil Ondroušek. Učil nás latinu, a tak nám přirozeně vykládal i o antické historii. Byl také hodně činný v Sokole, kde působil jako vzdělavatel. Z řad studentů gymnázia vybíral vhodné herce pro divadelní představení

Sokola. Hrál se v Rolnické záložně na náměstí Přemysla Otakara, kde je dodnes krásný sál. V roce 1935 jsem poprvé veřejně vystupoval v *Catullově pomstě*, pak ve *Snu noci svatojánské*. Naposledy jsem hrál v roce 1937 doktora Sigelia v *Bílé nemoci*.

Naší nejoblíbenější profesorkou byla mladá češtinářka a francouzštinářka, asi pětadvacetiletá Marie Vlachová. Velice úzce spolupracovala s profesorem Ondrouškem – dělávala dramaturga našich divadelních představení připravovaných v rámci Sokola. Profesorku Vlachovou jsme měli na češtinu, hodně nás směřovala k poezii. Pod jejím vedením a vedením profesora Sovy, dalšího učitele češtiny, pořádalo gymnázium každý rok výběrovou soutěž v recitaci. V aule gymnázia jsme museli přednést dvě dané básně – jednu epickou a jednu lyrickou. Většinou jsem tuto soutěž vyhrál.

Při výročí 28. října, v den narozenin Tomáše Garrigue Masaryka a v jiných významných výročích jsem spolu s dalšími studenty chodil recitovat do Rolnické záložny. Přítomni byli všichni městští zastupitelé, starosta města Ing. Otakar Ledvinka, profesori gymnázia a další významní lidé z města a okresu, například okresní hejtman Antonín Geisler. Při jedné z těchto recitací jsem se v roce 1934 seznámil se svou paní. Recitoval jsem tehdy Dykovu *Země mluví* a ona něco od Sládka. Na jaře příštího roku jsme spolu začali chodit. Bylo nám oběma patnáct let.

Němčinu nás učil nesmírně náročný profesor Eugen Stoklas. Domnívám se, že měl spíše přednášet na vysoké škole. Naštěstí jsem německy uměl poměrně dobře, protože jsem z Prahy často jezdil do Střelic, v jejichž okolí se německy hodně mluvilo. Před příchodem do Litovle jsem byl navíc asi měsíc u jedné rodiny v Alpách v Rakousku.

Litovelské gymnázium navštěvoval i Jan Opletal, znal jste ho osobně?

Spíše od vidění, chodil o tři ročníky výš. Byl velký sportovec, dobře stavěný chlapec. Hrál házenou, výborně cvičil. Pocházel ze Lhoty u Nákla, z rodiny chudých zemědělců. Až do kvinty chodil do školy pěšky osm kilometrů – každý den, i v zimě a mrazu.

Sám někdy přiznával, že když byla zamrzlá Morava, jel do školy na bruslích.

Brusle se tehdy přidělovaly k normálním botám na klíček.

V kvintě se mu podařilo získat staré kolo a začal do školy jezdit na kole.

Jak jste trávil volný čas mimo školu?

Byl jsem hodně činný v Sokole ve Střelicích. Po nástupu na vysokou školu jsem se stal jeho vzdělavatelem. Přípravovali jsme různé akademie. V roce 1937 jsme například slavili sto let od smrti Puškina. Nebyla televize, takže lidé na taková představení chodili. Střelický Sokol také pořádal divadelní představení, většinou veselohry. Hráli v nich místní ochotníci. K nim jsem ale nepatřil, protože jsem působil v představeních v Litovli. Divadelní hry režíroval řídící učitel Artuš Mikulášek, starosta Sokola. Jedním z nejvýznamnějších tamějších herců byl holič Josef Trávníček. Měl velice blízko k tuberkulóze, a aby neonemocněl, běhával ke svému zaměstnavateli do Uničova a potom zpátky do Střelic. Vytrénoval se natolik, že se stal přeborníkem olomouckého kraje. Když se v Litovli otevíral nový stadion, vyslala k nám Sparta svého nejlepšího běžce. Trávníček se vedle něj postavil v obyčejných trenýrkách, v sokolském tričku a porazil ho naprosto nevídaným způsobem. Se dvěma dalšími kluky ze Střelic jsme za bratrem Trávníčkem chodili a on nás učil běhat. O prázdninách jsme jednou týdně dělali běh na deset kilometrů. K tomu jsem za střelický Sokol ještě hrával závodně volejbal.

V roce 1937 odešel řídící učitel Mikulášek. Na jeho místo a na místo starosty Sokola nastoupil Jan Mlčoch, výborný muzikant, který uměl velmi dobře na housle. Musel jsem ho někdy doprovázet na klavír při divadle, alespoň základní takty. Hrály s námi obvykle ještě jedny housle a klarinet.

Když jsme se přestěhovali do Střelic, začal jsem chodit do skautu. Po roce jsem se stal skautským vedoucím v Uničově a za další rok sborovým vůdcem. Vedl jsem tři oddíly v sudetské oblasti, ve Šternberku, Uničově a v Šumvaldu. Mívali jsme úžasné

tábory. Na prvním z nich jsem byl v Javoříčku pod Bouzovem. Další dva se konaly v Nížkém Jeseníku a v Paseckém Žlebu – oba jsem už organizoval. Musel jsem nejprve vybrat a zajistit vhodný pozemek, sehnat dodavatele potravin, podsady stanů a opatřit všechna možná povolení od obce, lesů a hygieny. Z našeho statku se pak koňmi dovezla sláma do slamníků. Na tábory jezdilo až čtyřicet dětí od deseti do třinácti let. Býval jsem jedním ze šesti vedoucích. Vůdce táborů dělal student práv František Boreš z Litovle, výborný organizátor. Tábor v Paseckém Žlebu se konal v roce 1937, kdy jsme už museli žádat o ochranu kvůli útokům německých ordnerů⁹. Měli jsme natažený polní telefon k bytu nejbližšího četníka. S jeho zřízením nám pomohl jeden z uničovských skautů, jehož otec byl tamější vrchní četnický strážmistr.

Přepadali nás mladí sudetští Němci, kterým bylo kolem dvaceti let, oproti nám tedy o dosti starší. Většina přepadů se odehrála v noci, kdy se nám ordneři snažili ukrást československou vlajku. Vždy jsme je naštěstí odehnali bez cizí pomoci. Jednou jsem však byl se šumvaldským a uničovským oddílem na kolech na Rabštejně. Projížděli jsme přes německou vesnici a ordneři nás hnali kamením.

Ve skautu jsem se mnohému naučil. Vedl člověka k samostatnosti, jisté sebekázi a umění se o sebe postarat. Později mi to hodně pomohlo.

Bydlel jste ve Střelcích, studoval v Litovli, vedl skauty ve Šternberku, Uničově a v Šumvaldu. Jak jste se tehdy přepravoval?

Jezdil jsem všude na kole. Pokud přišlo a musel jsem ráno do Litovle do školy, odvezl mne někdo ze statku bryčkou. Tou jsme vždy brávali více studentů. Když bylo naléhavě potřeba, vzal jsem si někdy i auto.

⁹ Ordneři – polovojenské ozbrojené složky organizované Sudetoněmeckou stranou. Jejich fiktivním cílem byla ochrana německého obyvatelstva. Ve skutečnosti šlo ordnerům o vyvolávání nestability v československém pohraničí. Jejich název pochází od Ordnergruppe.

Měl jste za Vaši práci ve skautu nebo v Sokole nějakou finanční odměnu?

Všechny funkce v Sokole a ve skautu byly čestné, neplacené.

Musel jste během studia na gymnáziu pomáhat v hospodářství?

Tedy ještě ne. Dělal jsem jen lehčí práce. Jezdil jsem třeba po žních po poli s hrabačkami slámy, taženými koněm.

Bydlel jste v části Československa se silným německým osídlením. Jaký byl z Vašeho pohledu předválečný vztah Čechů a sudetských Němců?

Než se stal Hitler německým kancléřem, zdálo se, že naše soužití s německými spoluobčany bude klidné. Nacistické Německo ale začalo finančně podporovat radikální německé strany, které se v roce 1933 sloučily do jediné Sudetendeutsche Partei – Sudetoněmecké strany. Její představitelé začali prohlašovat, že tento prostor je původně německý, že jsme vředem jejich snaze vytvořit celistvou německou říši. Sudetoněmecká strana soustředila naprostou většinu zdejšího německého obyvatelstva a stala se nejsilnější politickou stranou v Čechách a na Moravě. Jedině díky volební aritmetice neměla po volbách do Národního shromáždění v roce 1935 více poslanců než agrárníci – nejsilnější česká strana.

Vůdce Sudetoněmecké strany, Konrad Henlein, nabídl Hitlerovi, že sudetští Němci budou podporovat jeho snahu o likvidaci Československa. Začal na naši vládu vznášet stále větší a větší požadavky, včetně územních. Jezdil hodně po světě a získával tak podporu pro svou myšlenku. Henleinovi se na svou stranu podařilo obrátit například řadu anglických aristokratů. V naprostém rozporu se skutečností hlásal, jak Němce utiskujeme a jak se jim u nás špatně daří.

Vše vyvrcholilo po připojení Rakouska k Německu v březnu 1938. Na svou obranu jsme od roku 1935 usilovně stavěli pohraniční opevnění, ale nikoliv na hranici s Rakouskem. Po připojení Rakouska k Německu zůstala naše jižní hranice nechráněna. V tomto období se postupně začaly množit útoky ozbrojených sudetoněmeckých skupin proti našim úřadovnám, četnictvu,

pohraničním strážím i proti individuálním Čechům. Byly i oběti na životech.

Řídící učitel Mlčoch, štábní kapitán v záloze, organizoval ve Střelicích protiletdeckou obranu, například cvičení v maskách. Měl jsem tehdy čerstvě po maturitě a čekal jsem, než půjdu na vysokou školu. Z popudu pana řídícího jsem v srpnu a v září roku 1937 učil místní mladé lidi řídit auto v rámci branného autoklubu. Naše armáda nutně potřebovala řidiče. Dostal jsem k dispozici starou Tatru, kterou brannému autoklubu darovaly Středomoravské elektrárny Přerov.

Střelice byly ryze českou vesnicí, kterou kromě jižně ležící Červenky obklopovaly samé německé obce. Na západ byl zcela německý Benkov – Pinke, na východ Renoty – Einoth. Necelé dva kilometry za nimi se nacházel německý Dětrichov – Dittersdorf. V Renotách i Dětrichově žila česká menšina. Aby se děti z těchto obcí mohly vzdělávat, byla mezi oběma vesnicemi zřízena krásná, moderní obecná škola. Na její stavbu sehnala peníze od různých dárců Národní jednota severomoravská, která sídlila v Olomouci a pomáhala Čechům žijícím v pohraničí. Její okresní tajemník, Adolf Kubis, se zasloužil, že ve zdejších pohraničních obcích vznikla síť českých škol. Kubis býval velkým přítelem mého otce, proto nechal novou školu pojmenovat Sonntagova národní škola. Jejím prvním ředitelem byl spisovatel Josef Kouřelák.

V době nejvypjatějších národních sporů v roce 1937 jsme tuto školu chodili o prázdninách hlídat, aby ji Němci zejména v noci neponičili. Hlídky tvořili čeští dobrovolníci z obou obcí, pro něž byla škola určena, a také sokolové ze Střelic, které jsem k ní vozil autem. Ve škole nás spávalo asi deset. Byli s námi i myslivci, kteří měli u sebe pušky. K žádnému střetu naštěstí nedošlo.

Měl jste na gymnáziu v Litovli německé spolužáky?

Němci z Litovle a okolí chodili studovat na německé gymnázium v Uničově, zvaném Mährisch Neustadt. Na gymnáziu v Litovli během mého studia žádný Němec nebyl.

Jistě jste však s Němci přicházel do styku...

V Benkově byl německý pekař, který dělal výborný chleba, brali jsme ho od něj. Nakupovat jsme jezdívali do Uničova, do něhož je ze Střelic blíže než do Litovle. Snažili jsme se chodit hlavně do českých obchodů, abychom podpořili tamější Čechy žijící v menšině. Náš farní kostel byl v Renotách, kde žila německá většina, místní farář byl ale Čech. Mši sloužil latinsky, kázání vedl střídavě v češtině a v němčině. Většina tehdejších sudetských Němců uměla dobře česky. Náš vztah byl až do nástupu Hitlera k moci korektní.



Vám musím dát sbohem

Kam jste se vydal studovat po maturitě?

Měl jsem tehdy stejný vztah k zemědělství, technice i humanitním vědám. Můj otec byl ministrem zemědělství, navíc se ještě jako zemský poslanec podílel na založení Vysoké zemědělské školy v Brně. Říkal jsem si tedy, že by si lidé mohli myslet, že jsem měl při studiu protekci. Chtěl jsem proto jít studovat techniku. Můj poručník, kterého mi otec před smrtí určil, mi však doporučil, abych šel na práva, jelikož s právním vzděláním se lze uplatnit v řadě povolání.

Kdo byl Vaším poručníkem?

Blízký přítel mého otce, bývalý soudce Nejvyššího správního soudu Josef Tamchyna. Působil jako ministerský rada v době, kdy tatínek spravoval ministerstvo obchodu, takto se poznali. Za svého působení v Anglobance udělal tatínek z Josefa Tamchyny generálního sekretáře Svazu sladařského průmyslu. Náš slad se tehdy vyvážel do celého světa.

Pan rada měl už tři vlastní dospělé děti – dceru a dva syny. Přesto se mne ujal a výborně se o mne staral. Zajistil nejprve projednání celého našeho dědictví a pomohl mamince prodat

pražský dům. Když jsme se odstěhovali do Střelice, jednou za dva měsíce za námi jezdil. Při studiu práv jsem za ním v Praze často chodil domů na Jiráskovo náměstí. Brával mne někdy na oběd do Metra na Národní třídě, protože měl nedaleko kancelář.

Jak Vás studium práv naplňovalo?

Docela ano. Mám velký vztah k historii, velice mne proto bavily přednášky z římského práva, které se musí vykládat společně s historií. Přednášel nám ho profesor Otakar Sommer – veliký elegant, který však neměl rád ženy, protože mu ta jeho utekla s kolegou z Brna. Na vysokých školách tehdy studovalo jen velmi málo dívek. V našem prvním ročníku bylo asi tři sta studentů, z toho jen šest děvčat. Pokud nějaká dívka přišla na zkoušku k profesorovi Sommerovi, zeptal se jí nejprve, zda umí vařit. Pokud řekla, že ano, zeptal se jí ještě, čemu novému se chce naučit. Když řekla, že ne, pravil, aby se to honem naučila. Jednou z dívek, se kterou jsem studoval, byla hraběnka Ludmila Lobkowiczová. Vzpomínám si na její krásný německý přízvuk. Nikdy neřekla Casius, ale kchasius. Skvělé děvče!

Jak náročné bylo studium práv za první republiky?

Bylo nesmírně náročné hlavně na paměť. Hodně studentů proto vypadlo už v prvním ročníku. Kromě předmětů týkajících se práva jsme měli i řadu předmětů nepovinných, například řečnictví. Chodili jsme na náslechy do parlamentu, ve kterém ještě bylo několik dobrých řečníků. Většinou poslanců, kteří před vznikem republiky zasedali v parlamentu ve Vídni.

Tehdejší studium na právnické fakultě vyžadovalo dobrou znalost latiny. Kdo ji dostatečně neovládal, potýkal se s velikými potížemi. Při rigorózních zkouškách jsme například dostali texty římských právníků. Museli jsme je přeložit a vysvětlit jejich význam. Chodili jsme proto na přednášky poctivě od pondělí do soboty.

Jak jste trávil čas mimo školu?